

A POLGÁRI PERRENDTARTÁS ALAPELVEINEK KIHÍVÁSAI NAPJAINKBAN

DEÁK BEÁTA
doktoranda (SZE ÁJK)

1. A megváltozott jogalkotási mechanizmus hatásai az igazságszolgáltatásra

A 2010-es évektől zajló jelentős kodifikációs munkák¹ eredményeként megszületett Magyarország Alaptörvénye, az új polgári- és büntető anyagi jogi jogszabályok hatályba lépésének időpontja is ismert, *A polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény* (továbbiakban: Pp.) újrakodifikálása még várat magára. Egy új polgári peres eljárást szabályozó törvény szükségessége mellett sokan érvelnek, teszik ezt mindazért, mert a jelenleg hatályos Pp. Olyan szintű és mértékű novelláris módosításokat² élt meg hatályba lépése óta, mindezeket kiegészítve kisebb-nagyobb egyéb, az igazságszolgáltatást érintő törvényekhez kapcsolódó módosításokkal, hogy ezt a törvénymódosításokkal tarkított jogszabályi szöveget a gyakorlati alkalmazása során a jogalkalmazók már-már tartathatlannak tartják.³ Ezen jogszabályi változások kevésbé érintették a garanciális alapelveket, ezért azok időtállóknak mondhatók, bár az igazságszolgáltatás néhány alapvető elvének megreformálására is szükség volt az elmúlt években, többek között az európai jogi szabályok hazai jogszabályokba való beépítése miatt, és a társadalmi, gazdasági változások okán is. Kétségtelenül hatással van

¹ Lásd: RIXER Ádám: *A magyar jogrendszer jellegzetességei 2010 után*. Budapest, Patrocinium Kiadó, 2012.

² A Pp. a rendszerváltás óta közel 70 módosítást élt meg, melyek közül több novelláris szintű volt.

³ Egy új Pp. mellett érvel: OSZTOVITS András: Új magyar polgári perrendtartás szükségességéről. *Magyar Jog*, 2010/3. 158–163.

továbbá az alapelvek fejlődésére, értelmezésére, azok tartalmára az Európai Unió Bíróságának (továbbiakban: EuB) joggyakorlata⁴ is.

Tanulmányomban arra szeretnék kitérni, hogy a Pp. Módosítások milyen mértékben és szinten érintették az alapelveket, mely alapvető elvek szabályai módosultak az elmúlt években és mik volt ezeknek a módosításoknak a jogalkotói indokai? Hogyan tudnak megfelelni az alapelvek a jogszabályok módosításainak és az ezzel együtt járó új feladatoknak, kihívásoknak?⁵

2. Az alapelvek fogalma és jelentősége a polgári peres eljárásban

Kengyel Miklós álláspontja szerint a polgári eljárásjog-tudomány nem egységes az alapelvek jellegét, rendszerét és tartalmát illetően. Nehéz lenne megállapítani, hogy hány alapelv létezik vagy a különböző elnevezések ugyanazt a princípiumot fedik-e.⁶ Kiss Daisy fogalom-meghatározásában a polgári eljárási alapelvek a polgári eljárási jog konkrét szabályai mögött általános érvénnyel ható, a részletszabályokon végighúzódnó, az egyes normák hátterét jelentő követelményeket jelentik. Keletkezésük az emberi jogokra vezethető vissza.⁷

A Fővárosi Ítéltábla megfogalmazásában a polgári eljárás alapelvei olyan általános elvi tételek, amelyek a jogpolitikai és jogtudományi nézetek, valamint a

⁴ Lásd: NEMESSÁNYI Zoltán: A polgári eljárásjog alapelveinek európaizálódása: tisztességtelen szerződési feltételek versus tagállami eljárási autonómia. In: FUGLINSZKY Ádám – KLÁRA Annamária: *Európai jogi kultúra. Megújulás és hagyomány a magyar civilisztikában*. Budapest, ELTE Eötvös Kiadó, 2012. 299–317.

⁵ A polgári peres eljárásban érvényesülő alapelveket érintő törvénymódosítások:

- Az Országos Ítéltábla székhelyének és illetékességi területének megállapításáról, valamint az igazságszolgáltatás működését érintő egyes törvények módosításáról szóló 1999. évi CX. törvény.
- A jogi segítségnyújtással kapcsolatos egyes törvények módosításáról szóló 2007. évi CLI. törvény.
- A Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény és egyes kapcsolódó törvények módosításáról szóló 2008. évi XXX. törvény.
- Az egyes eljárási és az igazságszolgáltatást érintő egyéb törvények módosításáról szóló 2011. évi LXXXIX. törvény
- A nemzetiségek jogairól szóló 2011. évi CLXXIX. törvény
- A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2012. évi LXII. törvény

⁶ KENGYEL Miklós: *Magyar polgári eljárásjog*. Budapest, Osiris Kiadó, 2012. 70.

⁷ Vö.: KISS Daisy: *A polgári per titkai. Kérdések és válaszok a Polgári perrendtartás Általános Részéből*. Budapest, HVG-ORAC, 2009. 73.

tételes jogi szabályok találkozási pontján helyezkednek el és átmenetet képeznek az említett területek között. Jellemző vonásuk, hogy normatív formában jelennek meg, amelynek következtében jogilag kötelező erővel rendelkeznek.⁸

Az egyes fogalom-meghatározásokon túl, a polgári peres eljárásban érvényesülő alapelvek jelentősége abban áll, hogy a Pp. 1. §-a is célként jelöli meg a polgári útra tartozó jogviták eldöntését, mely során az alapelvek megtartásával szükséges a döntést meghozni.

3. Az magyar polgári peres eljárásra és az alapvető elvekre ható európai hatások

Természetesen az alapvető emberi jogokat védő dokumentumok is tartalmaznak olyan cikkeket, melyek az eljárási alapelvek megvalósulását védik, biztosítják azok betartását. Ezek közé a dokumentumok közé sorolható a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (Magyarország az 1976. évi 8. törvényerejű rendelettel hirdetett ki), a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (1976. évi 9. törvényerejű rendelettel került kihirdetésre) és a téma szempontjából legfontosabb nemzetközi dokumentum, amely az 1993. évi XXXI. Törvénnyel került kihirdetésre, az emberi jogok és alapvető szabadságjogok védelméről szóló egyezmény.

Hazánk az Európai Unióhoz (továbbiakban: EU) és az Európa Tanácshoz való csatlakozásával elengedhetetlen, hogy a nemzetközi (uniós) egyezmények is hatással ne legyenek a hazai jogszabályokra. A legtöbbet hivatkozott cikk az Emberi Jogok Európai Bíróságának (továbbiakban: EJEB) előtt a tisztességes eljáráshoz való jog, melyet 2008 óta a Pp. 2. §-ának (1) bekezdése is tartalmazza,⁹ ahogyan az Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke garantálja a hatékony jogorvoslathoz való jogot és a tisztességes eljáráshoz való jogot.¹⁰ Az Európai Unió Alapjogi Chartája 2007 óta ismét a tudományos élet középpontjába került, hiszen a Lisszaboni Szerződés hatályba lépésével az Alapjogi Charta jogi kötéserővel rendelkezik, vagyis a benne foglalt jogok betartása minden tagállam számára kötelező. Az Alapjogi Chartában biztosított jogok védelmét az EuB

⁸ http://www.itelotabla.hu/fileadmin/fajlok/fovaros/2008/PK_PSZ_6_2008.pdf

⁹ A Pp. ezen szakasza biztosítja a felek jogát a jogvita eldöntéséhez, a tisztességes eljáráshoz való jogot és a jogvita ésszerű időn belüli befejezésének követelményét.

¹⁰ Európai Unió Alapjogi Chartájának 47. cikke: Mindenkinnek joga van arra, hogy ügyét törvény által megelőzően létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja.

garantálja. Az Emberi Jogok Európai Egyezményének (továbbiakban: EJEE) 6. cikkében is megjelenik a tisztességes eljáráshoz való jog deklarálása. Az EJEE-ben garantált jogok betartását az EJEB értelmezi, ellenőrzi. Ez a 6. cikke¹¹ a leggyakoribb hivatkozási alap az EJEE-re, az összes benyújtott keresetet vizsgálva a legtöbb magánszemély a tisztességes eljáráshoz való jogának megsértése miatt fordul a strasbourgi székhelyű bírósághoz. További kihívást jelent az egyes eljárási alapjogok védelme, hiszen az EuB és az EJEB is értelmezi döntéseiben a tisztességes eljáráshoz való jogot, a két bíróság ítéleteiben egyre gyakrabban hivatkozik egymás ítéleteire.

4. A polgári peres eljárásban érvényesülő alapelvek hazai jogforrási elhelyezkedése

Az alapvető elvek hazai elhelyezkedése jogforrási szempontból háromszintű: az Alaptörvényben megtalálhatóak az igazságszolgáltatásban érvényesülő alapelvek, a Pp.-ben a polgári eljárásjogban sajátosan érvényesülő alapvető elvek, továbbá a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló 2011. évi CLXI. törvény (továbbiakban: Bszi.) is tartalmaz az igazságszolgáltatásban érvényesülő alapelveket.

Az Alaptörvény XXIV. cikke garantálja az ügyek tisztességes módon és ésszerű határidőn belüli elintézését. Az Alaptörvény ugyan a tisztességes eljáráshoz való jogot az emberi jogi egyezményeknek és a korábbi Alkotmánynak is megfelelően deklarálja, ám az Alapjogi Chartának megfelelően külön cikkben rendelkezik a hatóságok tisztességes eljárásáról és a jogellenesen okozott kár megtérítésének kötelezettségéről.¹²

Az Alaptörvény XXVIII. cikke alapján mindenkinek joga van ahhoz, hogy a perben jogait és kötelezettségeit törvény által felállított, független és pártatlan

¹¹ Az EJEE 6. cikke: Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően. Az ítéletet nyilvánosan kell kihirdetni, a tárgyalóterembe történő belépést azonban meg lehet tiltani a sajtónak és a közönségnek a tárgyalás teljes időtartamára vagy egy részére annyiban, amennyiben egy demokratikus társadalomban ez az erkölcsök, a közrend, illetőleg a nemzetbiztonság érdekében szükséges, ha e korlátozás kiskorúak érdekei, vagy az eljárásban résztvevő felek magánéletének védelme szempontjából szükséges, illetőleg annyiban, amennyiben ezt a bíróság feltétlenül szükségesnek tartja, mert úgy ítéli meg, hogy az adott ügyben olyan különleges körülmények állnak fenn, melyek folytán a nyilvánosság az igazságszolgáltatás érdekeit veszélyeztetné.

¹² Kommentár a Polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvényhez. In: *Complex Jogtár*.

bíróság tisztességes és nyilvános tárgyaláson, ésszerű határidőn belül bírálja el. E cikk garantálja továbbá a jogorvoslathoz való jogot.

Németh János csoportosítása alapján megkülönböztetünk az igazságszolgáltatásban érvényesülő alapelveket és a polgári peres eljárás sajátos alapelveit. A Pp. sajátos alapelvei, melyek tisztán eljárási jellemzőek: rendelkezési elv, kérelemhez kötöttség, tárgyalási elv, szabad bizonyítás elve, jóhiszemű pervitel, perhatékonyság elve, félegyenlőség elve, a bíróság tájékoztatási kötelezettsége, anyanyelv használat elve, nyilvánosság elve, közvetlenség elve és a szóbeliség.

A *Bszi.-ben* tartalmazza a bírák és ülnökök függetlenségét, a törvény előtti egyenlőséget, a törvényes bíróhoz való jogot, a tárgyalás nyilvánosságát, az ítélethirdetés nyilvánosságát és a jogorvoslathoz való jogot is.

5. A polgári peres eljárásban érvényesülő alapelvek módosításai az elmúlt években

5.1. A nyilvánosság elvének változásai; a gyermekbarát igazságszolgáltatás

Összhangban az Alaptörvénnyel és a Bszi.-vel a Pp. is rögzíti a nyilvánosság elvét. A bírósági tárgyalás és az ítélethirdetés nyilvánosságához alapvető érdek fűződik, azonban meghatározott esetekben a tárgyalás nyilvánosságától el lehet tekintetni. Ezekben a törvény által meghatározott esetekben zárt tárgyalás elrendelése válhat szükségessé.

A 2012-es év az igazságszolgáltatásban a gyermekbarát igazságszolgáltatás éveként vált ismertté, mind a polgári peres eljárásban és a büntetőeljárásban is a gyermekek jogainak védelme fokozottabban előtérbe került. A gyermekjogok elismerésével és garantálásával fokozott figyelmet szükséges fordítanunk a kiskorúak jogainak érvényre juttatására és azok védelmére. Az igazságszolgáltatás gyermekbaráttá tételét nemzetközi dokumentumok is célul tűzték ki, ezért a hazai jogalkotó is módosította az anyagi és eljárási törvényeit, azért hogy meg tudjon felelni ennek a követelménynek. *A 2012. évi LXII. törvény A gyermekbarát igazságszolgáltatás megvalósulásához kapcsolódó egyes törvények módosításáról* szóló törvény¹³ 12. §-a alapján a Pp.-ben módosultak a zárt tárgyalás

¹³ A törvénymódosítás által módosultak még egyes illetékességi szabályok, a kiskorú gyerek mint érdekelt alcímmel kibővült a Pp., a kiskorú idézésének részletszabályai, ill. a kiskorúval szemben kiszabható pénzbírság részletszabályai és a kiskorú személyes meghallgatásának, tanúkihallgatásának szabályai is változtak.

elrendelésének feltételei. A zárt tárgyalás elrendelése eddig is szabályozott volt a Pp.-ben, de a törvénymódosítás hatályba lépése óta a zárt tárgyalás elrendelésének feltételei kibővültek azzal, hogy a bíróság a kiskorú védelmében is kizárhatja a nyilvánosságot az egész tárgyalásról vagy annak egy részéről.¹⁴ A bíróság a nyilvánosság kizárásáról hivatalból dönt. A törvény 15. §-a módosította a Pp. 5. § (2) bekezdést. A módosítás 2012. június 29-én lépett hatályba.

Tanúvédelem okából a nyilvánosság kizárásának lehetőségét a 2008. évi XXX. törvény teremtette meg. Ha a tanú adatainak zártan kezelését kéri, ez alapot adhat a zárt tárgyalás elrendelésére.

A nyilvánosság elvéhez kapcsolódik az a szabályozás, hogy milyen formában van lehetőség a bíróság tárgyalásáról felvételeket készíteni. A Pp. 134/A. §-át a 2008. évi XXX. törvény iktatta be a „Felvételkedzés a tárgyaláson” cím alatt. A szabályokat a bírósági tárgyaláson történő felvételkedzésre és az ítélethirdetésen készült felvételkedzésre is alkalmazni kell. Így a Pp. alapvetően engedélyezi a felvételkedzést, nem köti azt időbeli korlátokhoz, a megszorítás abban áll, hogy a jogosultság gyakorlása a bíróság által meghatározott módon történik.

5.2. A bíróság tájékoztatási kötelezettsége: PK vélemény és kiemelt jelentőségű perek

A bíróságnak a peranyag felek általi szolgáltatásával kapcsolatos tájékoztatási kötelezettségét pontosította és értelmezte a *Legfelsőbb Bíróság 1/2009. (VI. 24.) PK véleményében*. A Pp. 3. §-ának (3) bekezdésében előírt tájékoztatási kötelezettség célja annak biztosítása, hogy a fél a bizonyítási indítványait a jóhiszemű és célszerű pervitel követelményeinek megfelelően előterjeszthesse. A PK vélemény alapján felet – függetlenül attól, hogy jogi képviselővel jár-e el – tájékoztatni kell arról, hogy a bíróság mely tényállításait ítéli olyannak, amelyek bizonyításra szorulnak. A tájékoztatásnak az adott tényállításokra vonatkozóan egyediesítettnek és teljes körűnek, valamennyi elbírálásra kerülő kérelemre kiterjedőnek kell lennie. A tájékoztatást a jegyzőkönyvben vagy külön végzésben úgy kell rögzíteni, hogy annak tartalma utóbb egyértelműen megállapítható legyen.

A 2011. évi LXXXIX. törvény kiemelt jelentőségű perekre vonatkozó 386/J. §-a szerint a kiemelt jelentőségű perekben a bíróság nem köteles a jogvita eldöntése érdekében a bizonyításra szoruló tényekről, a bizonyítási teherről, illetve a bizonyítás sikertelenségének következményeiről a feleket előzetesen tájékoz-

¹⁴ A bíróság a nyilvánosságot a közérköls védelmében, kiskorú védelmében, valamint az ügyfél kérelmére abban az esetben is kizárhatja, ha az a fél személyiségi jogainak védelme érdekében indokolt.

tatni. Miután a 386/J. § úgy fogalmazza meg a tájékoztatási kötelezettséget, hogy a bíróság „nem köteles” eleget tenni a tájékoztatási kötelezettségének, a bíróság így eleget tesz tájékoztatási kötelezettségének, ha megítélése szerint a bizonyító fél nincs kellőképpen tisztában bizonyítási kötelezettsége tartalmával, különösen akkor, ha ezzel, a per ésszerű időn belül történő befejezését is előmozdítja, amely a kiemelt jelentőségű perekben különösen fontos célként fogalmazódik meg.

5.3. Az anyanyelv használat elve

A 2011. évi CLXXIX. törvény *A nemzetiségek jogairól* a tekintetben módosította a Pp.-t, hogy a bírósági eljárásban mindenki jogosult anyanyelvét, regionális vagy nemzetiségi nyelvet használni, vagyis a kisebbségi nyelvet helyett a nemzetiségi nyelvet fogalmat használja a törvény.

Befejező gondolatok

Az eljárási alapelvek történelmi kategóriák. A társadalom fejlődésével alakultak ki, fejlődnek, telítődnek új tartalommal. Éppen ezért a társadalmi viszonyok, azok változása, fejlődése döntő hatással van az alapelvekre.¹⁵ A polgári peres eljárás szabályaira is hatással vannak a társadalmi, gazdasági változások, ezzel együtt az alapelvek is mozgásban vannak. Azonban az alapvető elvek jelentőségéből fakadóan garantálniuk szükséges az eljárás garanciális elemeit, ezért azoknak szilárdan védeniük szükséges a biztosított jogintézmények megvalósulását, ennek értelmében az alapelvek módosítása csak a legszükségesebb esetekben jogtechnikai megoldási mód.

Véleményem szerint – bár a szocialista peres eljárás szabályaiból ragadt meg a peres eljárásról szóló törvénykönyvünk első fejezetében az alapvető elvek tisztázása – egy új Pp.-ben is szükséges az alapelvek tisztázása – legyen ez akár a törvénykönyv elején megfogalmazva, akár az egyes külön eljárásokban külön-külön tisztázva azok tartalma és alkalmazhatósága. Az alapelvek fontossága mellett számos garanciális szabály és nemzetközi egyezmény áll háttérként, azok ‘kikerülése’ megvalósíthatatlan. Az újonnan hatályba lépett jogszabályok természetéből fakadóan volt szükséges biztosítani az eljárási alapjogokat, más esetben csak egy-egy fogalom-meghatározás miatt vált szükségessé az alapelveket érintő törvénymódosítás.

¹⁵ JUHÁSNÉ ZVOLENSZKI Ildikó: Polgári eljárásjogunk egyes időszerű alapelveiről. In: TÓTH Károly (szerk.): *Bérczi Imre emlékkönyv*. Szeged, 2001. 261.

Nem elhanyagolható a nemzetközi irány: a luxembourgi és a strasbourgi bíróság ítélkezési gyakorlatának figyelemmel kísérése, hiszen a tisztességes eljáráshoz való jog védelme mindkét bíróság feladata. A tisztességes eljárás követelményének nem megfelelő eljárás miatt biztosított jogorvoslati lehetőség megvalósulhat hazánkban (a törvényszéken peres eljárásban), ill. egyéni keresetként benyújtható a kérelem az EJEB-nél is, mely az eset egyedi körülményeit vizsgálva állapítja meg a jogsértést, bizonyos körülményeket figyelmen kívül hagyva.

A polgári eljárásjog előtt a XXI. század elején fontos feladatok tornyosultak, a jogalkotás nagy kihívás előtt állt.¹⁶ A tanulmány címe alapján is arra kívántam rávilágítani, hogy a hazai jogszabályok és magyar törvényekben garantált eljárási alapjogok és azok védelme nem csak hazai szinten valósulhat meg, számos kihívás érinti a hazai jogalkotót és jogalkalmazót egy-egy törvény alkalmazása során. Mindenesetre a jogbiztonság követelményeinek minden esetben meg kell felelnünk.

¹⁶ CSERBA Lajos: Mi lenne, ha... – A polgári eljárásjog átfogó újraszabályozásának néhány szervezeti és jogintézményi kérdése. In: WÓPERA Zsuzsa (szerk.): *Az igazságszolgáltatás kihívásai a XXI. században*. Budapest, HVG ORAC, 2007. 72.